

Kâşif Hamdi OKUR, *İslâm Hukukunda Sosyal Sorumluluk -Âkile Örneği-*

(Ankara: İSAM Yayınları, 2017), 396 sayfa. ISBN: 9789753899291

Elif Mazlum

Arş. Gör., Yalova Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Hukuku Ana Bilim Dalı

Yalova/Türkiye

elif.mazlum@yalova.edu.tr

<http://orcid.org/0000-0002-8043-1745>

Tüm hukuk düzenlerinde, insanı korumak ve insan için daha iyi olanı gerçekleştirmek başlıca hedefler arasındadır. Söz konusu hedeflerin bir neticesi olarak insanın canına ve vücut bütünlüğüne yönelik zararların giderilmesi için önlemler alınmaya çalışılmıştır. Elbette bu konu İslâm hukukunda da daima gündemde olmuş ve kasıtsız bir eylem sonucunda ölüm ya da yaralanma gibi bir zarar meydana geldiğinde, mağdurun zararını tazmin etmeye yönelik diyet ödenmesi gerekli görülmüştür. Diyet ödemeye mağdurun zararı giderilirken, tazmin yükümlülüğünün altına giren failin yükünün hafifletilmesi için de âkile üyelerinin diyete katılması sağlanmıştır. Âkile müessesesinin farklı boyutlarıyla ele alınarak İslâm hukukundaki yerinin tespit edilmeye çalışıldığı bu eser, gerek klasik gerekse güncel meselelerle ilgili çalışmalarıyla öne çıkan Kâşif Hamdi Okur'un *İslâm Hukukunda Âkile Kurumu ve Sosyal Güvenlik Açısından Değerlendirilmesi*¹ başlıklı doktora tezine dayanmaktadır. Mevcut kitap isminin yerine tez başlığının, içeriği yansıtması hasebiyle daha uygun olacağı söylenebilir. Zira tez başlığında yer alan *Sosyal Güvenlik* ifadesi, *Sosyal Sorumluluk* şeklinde değiştirilmişse de bölüm başlıklarında ve içerikte "sosyal güvenlik" tabiri kullanılmaya devam edilmiştir. Muhteva olarak da ikisinin aynı anlamı karşıladığını söylemek zor görünmektedir.

Geliş Tarihi/Received Date: 13.04.2021

Kabul Tarihi/Accepted Date: 18.05.2021.

Kitap Değerlendirmesi/Book Review

Atıf/Citation: Mazlum, Elif, "*İslam Hukukunda Sosyal Sorumluluk -Âkile Örneği-*", Kâşif Hamdi Okur, Ankara: İSAM Yayınları, 2019. 396 sayfa". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/1 (Haziran 2021), 327-330. <https://doi.org/10.51447/uluifd.915235>

¹ Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

Kitabın önsözü ile girişinde insanın canına ve vücut bütünlüğüne yönelik zararların giderilmesinin insanlıkla yaşıt bir mesele olduğuna dikkat çekilerek sanayileşmenin ve teknolojinin ilerlemesiyle giderek artan trafik ve iş kazaları sonucunda ölüm ya da yaralanmaların oluşması sebebiyle konunun günümüz açısından daha da önem kazandığı dile getirilmiştir. İslâm hukukunda insana yönelik zararların tazmini için hem mağduru hem de faili koruyan yaklaşımların gün yüzüne çıkarılmaya gayret edildiği eserde, konunun önemine paralel olarak hem âkile müessesesinin tarihsel seyri hem de günümüz açısından bu meseleye yönelik çözüm önerileri ele alınmıştır. Doktora tezine göre kısa sayılabilecek bir girişe sahip olsa da konunun önemi, sınırlandırılması ve sunulması hususlarında yeterli açıklamalar yapılmıştır. Ancak “Kaynaklar ve Metot” başlığı altında literatüre dair verilen bilgilerin epey yüzeysel olduğu görülmektedir. Hayli geniş bir bibliyografyaya sahip böyle bir çalışmanın kapsamlı bir literatür değerlendirmesiyle birlikte sunulması, okuyucu açısından daha tatmin edici olacaktır.

Girişin ardından üç bölümden oluşan araştırmanın birinci bölümünde, âkile müessesesinin oluşumuyla alâkalı tarihsel ve teorik arka plan çizilmiştir. Bu çerçevede toplumsal yaptırım ve hukuka geçiş açısından İslâm öncesi ve İslâm dönemi, incelenen konular arasındadır. İslâm öncesi dönemle ilgili bilgi veren kaynaklardan birçoğunun güvenilir olmadığına vurgu yapılarak, bu devre dair araştırma yapmanın zorluğundan bahsedilmiştir. Burada dikkat çekilen hususlardan biri Arap toplumundaki kabilecilik sisteminin, âkile müessesesine sosyolojik bir altyapı oluşturmasıdır. Nitekim bu durum “peygamberlerin farklı şeriatları uygulamalarının arkasında yatan gerekçe” (s. 53) şeklinde açıklanarak cahiliye dönemindeki Arap kabilelerinde yaygın olan, kendi üyeleri arasında birbirlerine sahip çıkma ve can ya da vücut bütünlüğüne yönelik ihlâllerde diğer kabile fertlerinden öç alma duygusunun; Hz. Muhammed’in (s.a.v.), Kur’an naslarında doğrudan bir hüküm bulunmayan âkile müessesesine dair hükümlerinde etkili olduğu üzerinde durulmuştur. Ayrıca âkile üyelerinin tazmin ettiği diyet bahsi de özetlenerek konunun zemini oluşturulmuştur.

Müellif “İslâm Hukuk Doktrinde Âkile” başlığını taşıyan ikinci bölümde, sadece klasik dönemden bahsedecekmiş gibi bir izlenim bıraksa da ele alınan konular bağlamında güncel meselelere de değinmiştir. Âkile müessesesini sosyolojik açıdan da değerlendirirken, İslâm öncesi dönemden günümüze kadar geçen süreçten bahsetmektedir. Bu çerçevede ele alınan bilgilerden, Hz. Peygamber (s.a.v.) devrindeki âkile telakkisinin, sonraki dönemlerde değişikliğe uğradığı anlaşılmaktadır. Zira Acemler yahut aşiret hayatı yaşamayanlar için ya âkile usulünün tamamen kalktığı ya da farklı müesseseler aracılığıyla bu kurumun devam ettirilmesi gerektiğinin birçok İslâm hukukçusu tarafından belirtildiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda âkile ile ilgili akla gelebilecek; kapsam, üyelerde aranan şartlar, diyetin ödenmesindeki ayrıntılar gibi pek çok hususu açıklığa kavuşturmaya çalışarak özellikle Hanefî fukahasının Arap olmayan toplumlarda âkile usulünün işlerlik kazanabilmesi için teorik olarak imkân tanıdığını, ancak bunun etkisinin pratiğe yansımadığını tespit

etmiştir. Araştırmanın en geniş kısmını teşkil eden bu bölümde, yazarın İslâm hukukçularından naklettiği bazı görüşlerle alâkalı çelişkili ifadeler yer almaktadır. Meselâ önce kasıtlı bir eylem sonucunda meydana gelen ölüm veya cismanî zarar hallerinde, tazminat ödenmesi öngörülmüşse âkilenin bunu yüklenmeyeceği konusunda fukahanın ittifak ettiğini belirtmiş (s. 207), birkaç paragraf sonra ise Mâlikîlerin bu hususta bazı durumlarda farklı düşündüğünü dile getirmiştir (s. 209). Ayrıca âkilenin güncelliği ile ilgili farklı yaklaşımlardan bahsederken Abdülkâdir Üdeh'in (ö. 1954) âkilenin güncelliğini yitirdiği görüşünü savunduğunu söylemiş, bir sonraki başlık altında ise hazinenin âkile işlevini üstlenmesini benimseyen yaklaşımın müessili olduğunu ifade etmiştir.

İlk iki bölümde âkile müessesesi ile ilgili genel olarak klasik kaynaklarda yer alan bilgilerin derlenip güncel meselelere de ışık tutularak düzenli bir şekilde takdim edilmesi açısından düşünüldüğünde, kitabın üzerinde ciddi bir emek sarfedildiği âşikârdır. Ancak araştırmanın günümüz açısından ele alındığı, aynı zamanda önemli tespit ve önerilerin sunulduğu asıl kısmı, âkilenin sosyal güvenlik açısından değerlendirildiği üçüncü bölümüdür. Bu bakımdan ikinci bölümün sonunda bulunan “Âkilenin Güncelliği ile İlgili Yaklaşımlar” başlığının, üçüncü bölümde yer alması, bölümlerin kendi içindeki bütünlüğün sağlanması açısından daha isabetli görünmektedir.

Yazar, çalışmasının başından sonuna kadar kasıtsız fiiller neticesinde meydana gelen ölüm ve cismanî zarar hallerinde; “mağdurun zararını tazmin etme” ve “genelde fâilin ödeme gücünü aşan tazminatın geniş tabanlı bir topluluğun iştirakiyle tesviyesinin sağlanması” olmak üzere iki hususun önemine dikkat çekerek, âkilenin fonksiyonunu bu çerçevede çizmeye gayret etmiştir. İçinde yaşadığımız dönemde söz konusu fonksiyonun nasıl sağlanacağı ile ilgili İslâm hukukçularının görüşlerini değerlendirdikten sonra hepsinin belli yönleriyle eksik kaldığını belirtip, bu konuda etkili bir çözüme ulaşmak için mecburi mesuliyet sigortası şeklindeki uygulamaların maddî zararları da ihtiva edecek biçimde geliştirilmesi önerisinde bulunmuştur. Buradan hareketle İslâm dünyasında âkile müessesesinin, sigorta uygulamalarının ilk örneği olarak kabul edilebileceği sonucuna varmıştır.

Eski Türkçe sözcüklerle modern dilin iç içe kullanıldığı gözlemlenen eserde, bölümler ve ana başlıklar arasındaki geçişler, öncesinde anlatılanı ve sonrasında ele alınacakları birer cümleyle ifade etme şeklinde sağlanmıştır. Başkalarının yaptığı tasnifler ve başlıklandırmalar kullanılmadan önce, kimden alındığı ve neden bunların tercih edildiği açıklanmıştır. Ayrıca alıntı yapılan yerler metin içine çok başarılı bir şekilde yerleştirilmiş ve aralarındaki bağlam uygun biçimde kurulmuştur. Bazı kelimelerin hangi çerçevede değerlendirilmesi gerektiği dipnotta belirtilmiştir (s. 159). Şekilsel olarak ve yazım yanlışları konusunda neredeyse hatasız bir çalışma olduğu rahatlıkla söylenebilir. Ancak âyetlerin kaynak gösteriminde bazen metin içi bazen de dipnot tercih edilmiştir (s. 70, 79).

Çalışmada, gerek tarihsel sürecin ele alınması gerekse güncel meselelere deği-

nilmesi sebebiyle hem klasik kaynaklardan hem de çağdaş araştırmalardan istifade edilmiştir. Yalnızca İslâm hukuku literatüründen değil diğer hukuk çalışmalarından ve sosyoloji alanında yazılmış araştırmalardan da faydalanılmıştır. Ayrıca kitapta, Türkiye’de ve Arap dünyasında telif edilmiş eserlerin yanı sıra Batı’da yapılmış çalışmalara da bir hayli atıf yapılmıştır.

Netice itibariyle yazarın araştırması üzerindeki hâkimiyeti, kitabın neredeyse hiçbir yerinde güncel meseleler göz ardı edilmeden ve her konu bağlamında günümüze yönelik değerlendirmelerde bulunularak bir bütünlük kurulması vesilesiyle anlaşılmaktadır. Zira ele alınan âkile uygulaması, klasik kaynaklardaki bilgilere saplanıp kalınmadan başarılı bir şekilde sunularak önemli tespit ve önerilerde bulunulmuştur. Eserin, özellikle İslâm hukukunda sosyal güvenlik ve sigorta konularında başvurulabilecek bir çalışma olması yönüyle literatüre önemli bir katkı sağladığı âşikârdır.